

סימן א'

סוודר שעשוי בלי צווארון ויש לו ד' כנפות מלפניו האם חייב בציצית

א.

ד' ישובים שכתבו הב"י והדרכי משה לישב למה לא תלו ציצית בבגד בן ד' כנפות שהיה רגיל בימיהם

(א) ידוע בשערים המצוינים בהלכה שכבר נעם הבית יוסף היה צגד כזה רק שהיה ארוך יותר, והיו אחינו בני ישראל לובשים אותו בלי ציצית והב"י והדרכי משה טרחו ועמלו להנדיק מנהגם וממה שדדדו הם נבנה אכן בנוגע לבגד זה שנשאלנו עליו. וז"ל הב"י אור"ח סי' י' ד"ה ויש וכו' "ויש לדקדק במלבושים שלנו שהם פתוחים מלפניהם מלמעלה למטה שהרי יש להם ד' כנפות שנים סמוך לאור ושנים למטה סמוך לארץ למה אין מטילין בהם ציצית. ומיהו במלבושים שלמטה יש לדחוק ולומר דכיון שאנו חוגרים אותם הו"ל כסחומים וכו' ונהאריך להוכיח שבגד שיש לו שתי כנפות מלמעלה ושנים מלמטה ובאמצע אורך הבגד שני חלקיו תפורים יחד באורך מסוים, באופן שאין הבגד נפתח כיריעה עם ד' כנפותיו דד' קרנותיו, באופן כזה לאו בר ד' כנפות הוא ע"ש, והביא מקור לזה מהספרא הוצא במהרי"ק שורש קמ"ט. ומאחר דהחגורה שלבוש מלמעלה מהבגד משוה ליה כמפור באותו מקום הרי נפקע עי"ז שם בר ד' כנפות מיניה - זהו ההצדקה הראשונה לישב מנהגם] אבל הני גלימות שלנו שאנו מביאים (לובשים) למעלה מכל הבגדים שהם פתוחים מלמעלה למטה ונמצא שיש להם ד' כנפות למה אנו פוטרין אותם מציצית וכו' ול"נ שהטעם שלא נהגו להטיל בהם ציצית משום דלא מיקרי כסות אלא הצא להגין על האדם מפני החום והקור, וזכר לדבר "ואין כסות בקרה", והגלימא אין לובשין אותה להגין אלא מפני הכבוד, שהרי אפילו יש לאדם כמה מלבושים אינו יוצא לחוץ בלא גלימא וכו', א"נ כיון שאם היינו מחייבים אותם בציצית היו נפקקין בכל עת הציצית התחתונה בדריסת הרגלים והיה צריך בכל עת לתקנם איכא למימר דלא חייבה תורה נכך דכל דרכיה דרכי נועם, וכל מקום שהלכה רופפת צריך להלך אחר המנהג" עכ"ל הב"י.

סוודר (שהוא בגד דק העשוי מצמר או מחומרים סינטטיים כטרלין וניילון, ולובשים אותו לכדו או תחת המעיל) וכהיום מצוי לרוב שעושים בגד זה בלי שום צווארון ונפתח ונסגר ע"י רוכסן (זיף), ובחלק של הבגד שמלפנים יש לו ד' כנפות ישרות ותמימות, כנף מלמעלה סמוך לצוואר וכנף מלמטה. כן הוא בצד ימין וכן הוא בצד שמאל. ונתעוררה השאלה דלכאורה יש לחייבו בציצית. ואמרתי דנלענ"ד ראוי ונכון מאוד לחשוש שבגד זה כמות שהוא חייב בציצית, ומאחר שכמובן א"א לעשות כן, לכן העצה היעוצה היא לתפור יחד את שתי הכנפות התחתונות ע"י כמה תפירות, באופן שגם כשמורידים את הרוכסן לא יהא הבגד נפתח לגמרי, והכנפות התחתונות ישארו דבוקים ויתבטלו מיניה עי"ז כנפותיו התחתונות. וילבשו הבגד דרך הראש כשם שכן לובשים בגדים שאינם נפתחים כלל ויש להם רק בית הצוואר. ועוד עצה היא להקנות את הבגד ליהודי אחר, והוא ישאל אותו לעולם למי שרוצה ללבושו, ועי"ז פקע החיוב דאורייתא של עשיית ציצית דשאל חייב בציצית רק מדרבנן. ומאחר דהוי רק חיוב דרבנן יש לסמוך על השיטות דס"ל דכאשר הד' כנפות הם כולם מלפניו אין זה ארבע כנפות החייבות בציצית, וכדיבואר.

ובעצם יש להסתפק מכמה צדדים. (א) מאחר שיש לו רוכסן ורוב בני אדם לובשים אותו במשך כל היום עם הרוכסן סגור אולי אינו נחשב כבגד של ד' כנפות, מאחר שכנפותיו מחוברות אשה אל אחותה כל משך זמן הלבשה. והב"י באור"ח סי' י' חידש לן דבגד שלבוש עם חגורה הסוגר כנפותיו בדרך עראי בשעת לבישה פטור מציצית. (ב) מפאת שכל הד' כנפות הם בצד אחד של הבגד אולי אינו נחשב בעל ד' כנפות, דלזה בעינן שיהיו שתי כנפות לפניו ושתיים לאחוריו וכדס"ל כן להרמ"א אור"ח שם סע' י"ב. (ג) במה חלוק בגדים הרגילים שלנו שאנו לובשים בלי ציצית, הגם שיש להם ג"כ שתי כנפות למעלה ושתיים למטה, מבגד זו שאנו דנים עליו. (ד) עד כמה יש לצדד להקל בבגדים שאינם מצמר ע"פ השיטות דס"ל דרק בגד צמר ופשתן חייב רחמנא ושאר הבגדים חייבים מדרבנן וכדנוכר מחלוקת גדולה בזה בין הראשונים באור"ח סי' ט' סע' א'. ע"כ מה שראיתי להסתפק בהענין שלפנינו.

עכ"ל הד"מ צמה שדחה דברי הב"י. וצנוגע לדבריו הראשונים שהחגורה מפסיק לא הזכירם הד"מ ולא השיג עליהם. נמצא דמג' תירוץ הב"י נשאר לנו לדינא תירוץו הראשון, דכל הפוסקים העתיקו את דחיותיו של הד"מ לשני התירוטים האחרונים.

ג) והד"מ צעמנו תירץ החמיהה (דלגצי הצגד העליון שהיו לובשים אין ישוב מצד החגורה, דעליו לא היו לובשים חגורה) וז"ל "ול"נ לישב המנהג כן, מאחר שמלות צינית היא שיחזיר ב' ציניות לפניו וב' לאחריו כמו שנתבאר לעיל בס' ח' וכ"כ הרוקם דאיתא במדרש בפסוק והמים להם חומה שהכריז גבריאל למים שאחריהם הזהירו שעמידים להשליך כנף צינית לאחריהם, לכן ס"ל לאינשי דלא חייבה תורה אלא צבה"ג שב' כנפות לאחריו וב' כנפות לפניו ומעוטף צינית, אבל במלבושים שלנו שכל הד' כנפות לפניו וא"א להלבישן צענין אחר אין זה חיוצ הצינית ולכן נהגו להקל וכו'" עכ"ל הנוגע לעניינינו וכן פסק הרמ"א בשו"ע ס' י' סע' י"ב ע"ש.

ב.

האם יש להקל בנד"ד מדגסגר ע"י רוכסן (זיף) ואז אין לו כנפות

ד) ונד"ד שהדרך הוא ללכת כל היום עם הרוכסן למעלה יש להסתפק מצד שני ישובים מהד' שהזכרנו. מצד התירוק הראשון של הב"י שחגורה הלבושה על הצגד צשעת לבישה היו כמחצר חלקיו ומצטל הכנפות, וא"כ אולי ה"ה הרוכסן מצטל הכנפות. שנית סברת הד"מ שכל שהד' כנפות הן מצד אחד, וכנד"ד שכולם לפניו, אין זה נחשב כצגד בן ד' כנפות. ואצוא לזכר צע"ה שני נדדים אלו.

הנה ודאי דא"א לדמות רוכסן לסברת הב"י להחיר ע"י חגורה, דכלל הפוסקים מבואר דדבר כמו רוכסן לא יצטל בהוייתו העראית את כנפות הצגד. דהנה בשו"ע ס' י' סע' ח' הוצא משמיה דמהרי"ק שורש קמ"ט וז"ל "קאפה שהיא פתוחה צענין שיש לה ד' כנפות אם יקבעו לה אשטרינגה (קרקסים) לעשותה כסתומה כדי לפוטרה מצינית אינו מועיל תיקון זה אם לא תהיה קבועה מחזי ארכה ולמטה לכל הפחות וכו'" עכ"ל השו"ע. וע"ז כתב המ"א ס' ק' י"ב "וצטרומת הדשן ס' רל"ז כתוב דקרקסים

ב) ושני הישובים האחרונים של הב"י דחה אותם הדרכי משה שם וז"ל "וכל זה אינו שוה לי דעל תירוק הראשון (דהוי צגד הלבוש רק לכבוד ולא לחימום) קשה לי דרוב טלימות שלנו שאנו לובשים צשעת חפלה אינן להגן כלל רק לובשים אותן כדי ללכת בהן ידי צינית ומצרכין צרכה לצטלה [לענ"ד יש לומר דצטליה מכוונים לכוונת לבישה בכדי להתחייב צינית, והגם דבלאו הכי אנו לובשים כראוי מ"מ מכוונים אנו להוסיף גם לבישה זו. אבל הלבוש שלא לצורך גופו כלל רק לשם הידור ויופי י"ל דאין זה דרך מלבוש. וע' צה"ל ס' י"ד סע' ג' ד"ה שאלה בסוף הדיבור וז"ל מ"מ מה שכתב השערי אפרים דיכיון אז לבישתו (העולה לתורה ולבוש טלית עצור זה) לשם מלבוש של צינית ולא לכבוד צעלמא דבריו נכונים מאוד וכו' והוא מה שכתב צה"ט ס' י"ח ס' ק' ד' צ"ש הלחם חמודות דהמתעטף מפני כבוד הציבור אין מצרך ומסתמא טעמו כמו שכתב הש"א דאפשר דזה אינו נקרא לבישה המחייבת צינית וע' במ"א ס' ק' י"ט צמה שכתב צ"ש המוספות וצ"ע - ושם כתב - כתבו החוס' צנדה (ס"א): מוכרי הצגדים שלובשים הצגדים ומכוונים להראותם לקונים פטורים ואם לובש אותן להעביר המכס אפשר דחייב צינית וכו'" עכ"ל הצה"ל ודון מינה ואוקי צאתרין. אחרי כותבי זאת ראיתי צא"ר ס' ק' ט"ו שהציא כדברינו משמיה דהלחם חמודות דכיון שכל עצמו עושין לקיים צו מצות צינית קרינן ביה כסותך להתחייב צינית עכ"ל. וכנראה כוונתו כמש"כ].

ועל התירוק השני קשה לי מצינית הכסת שדרשו בגיטין (נו). שנקרא כן על שם שציניותיו היו נגררים אחריו ולא חששו למה שהולך לתקנס בכל עת [לענ"ד י"ל בפשיטות דהב"י איירי רק באופן שהכנפות התחתונות הן באמצע רוחב האדם והצגד שעליו דיבר הב"י, דשם מקום גרירת הצינית היא ממש לפני האדם וקרוב הדבר שיפסיקם צהליכתו, וכן צינית הכסת י"ל דהוא היה לבוש צצגד כטלית או כד' כנפות שלנו ואכלס הציניות נגררות רק לנדי הצגד באופן שלא ידרוס עליהם, וכן הוא לשון הגמ' שם "שהיתה צינתו נגררת על גבי כסתות" וצערור ערך צ"פ "כל אדם כשהולך בדרך צינתו נגררת בקרקע וזה כשהולך מצינתו ועד פתח העזרה היו מולעות כרים וכסתות בקרקע במקום שהולך וציניתו נגררת עליהן" ודו"ק. וכעת מלאמי שהיד אפרים על המ"א ס' י' ס' ק' י"ג כתב כמעט כדברינו]

שמימין ומשמאל זה לזה וגם פקע שם בגד בן ד' כנפות מיניה. והגם דשם בגמ' דזכחים המציור הוא ע"י רוחב החגורה כאילו היא חוט התפירה המחברת החלק שמלמעלה עם מה שמלמטה אהדדי משא"כ בנדון הב"י האצנט לריך לחצר בכיוון ההפוך ממנו, מ"מ י"ל דאין בזה חילוק, דגם בכיוון ההפוך יכול האצנט להיות כחוט התפירה ולחצר אמצע אורך הבגד שמימין ומשמאל אהדדי. וזוה שנוי ושנוי מדינו של התרומת הדשן שאינו אצנט רק קרסים ודו"ק.

(ו) ולפי הדרך שדרכנו בה לא ק"מ מה שחמה הארצות החיים אחרי הציאו את הגמ' דזכחים (יח:): דאצנט מיגו גיין בנוגע לדברי הב"י וז"ל מ"מ ז"ע אס לסמוך ע"י לדינא (דאצנט מחבר) דהא לענין כלאים מצוהר ביו"ד סי' ש' סע' ד' מתוספתא פ"ט דכלאים דלבוש אדם חלוק של נמר על של פשתן אע"פ שאפונדתו חגורה עליו מבחוץ, ומצוהר בתשו' הרשב"א דנהגו היתר אפילו בחגר בחוץ וכו' וכבר נהגו לחגור על הטלית קטן באין מוחה" עכ"ל. ובודאי דבריו האחרונים יודקים טובא, דכולנו נוהגים היתר בחגירת חגורה על הטלית קטן שלנו ולא חוששים דע"י האצנט בטל דין ד' כנפות מיניה. אבל הקושיא הראשונה על הב"י לענ"ד יש לישבו ע"פ דרכינו, דאצנט שמבחוץ על גבי שני בגדים הלבושים זה על גב זה אין סיבה לומר שיחברו שני הבגדים יחד דזה לא מלאנו, דרק כשהחגורה מחברת מה שמלמעלה ומה שמלמטה ממנה והוי כחפר בין החלקים הוא דשמענו, וה"ה בדברי הב"י דמחבר חלקי הבגד מימין ומשמאל אהדדי, אבל שיחבר שני בגדים שלבושים זה על גב זה, לזה אין שום מקור, וגם אין סברא שבכיוון זה תפעל החגורה.

(ז) ולדינא לא קים לן כדברי הב"י וכמו שכתב הארצה"ח שם, וכן מצוהר מהא"ר שכתב בס"ק י"א בשם הכנסת הגדולה וספר הזכרונות דאצנט אינו נחשב חיבור. ואולי הגדר בזה דס"ל דאצנט אינו אלא מיגו גיין ומסיר העודף של הבגד אבל לא דהוי כמחבר דברים שעומדים באמת בנפרד, ולכן אין עניינו דומה להיהא דזכחים (יח:). או י"ל ע"פ דברי הנשמת אדם ה"ל ציית כלל י"א ס"ק ג' שחמה על דברי המ"א סי' י"א ס"ק י"ד שכתב דהגם דאין לחלות ציית אלא בנקב המרוחק כמלא קשר אגודל מקצה הבגד, מ"מ אס הנקב מרוחק כשיעור, רק שקשר הציית בחוץ כ"כ עד שנכפל הכנף ונעשה פחות ממלא קשר האגודל, הרי הוא כשר. וע"ז חמה הנשמת אדם "אך ז"ע מזכחים (יח:)

לא חשיבי חיבור לענין כלאים אס לא שנכפסין מאוד שאינו יכול להתירן אלא ע"י מעשה (של כפיפה לאחור) וע"ש וביו"ד סי' ש' סע' ג' עכ"ל המ"א והוצא במ"ב ס"ק כ"ט בלי חולק. ובאמת המ"א עצמו הביא מהלבוש דס"ל דכל קרסים ואפילו אינם נכפסים מאחדים חלקי הבגד לעקור חובת ציית והמ"א סתר דבריו מדברי התה"ד. ובאמת מהל' כלאים דלכו"ע דבר כזה לא הוי חיבור יש לכאורה תמיהה רבתי על הלבוש. וע' מגן גיבורים בחלק שלטי גיבורים סי' י' ס"ק י"א שישב שיטתו דחלוק דין כלאים לריך חיבור ואיחוד, ולזה ודאי לא מהני קרסים סתמיים, משא"כ ציית דחלוי בסתום ופתוח, דכל סתום אין שם כנף במציאות, וזוה ס"ל להלבוש דסתומה לזמן ג"כ סתומה היא. עכ"פ לכו"ע אין לפסוק מהלבוש אלא כהתה"ד]. נמצא דפשוט הוא לדינא, דמה שסוגר חלקי בגד בדרך עראי לאו כלום הוא לבטל הכנפות. ופשוט דכמו"כ רוכסן, דעשוי להפתח ולהסגר בקל, בלי שום כפיפה של השיניים כלל (דרק נחלים זה בזה בדרך שכפתור נחלה בנקב) ודאי דאינו חיבור וכפתוח דמי, והבגד בר ד' כנפות יקרא הגם שכל היום הוא לבוש באופן שכנפותיו מחוברות בדרך עראי.

(ח) אלא דלפ"ז נריכים להבין איך יתכנו דברי הב"י שחידש לומר דחגורה הלבושה על בגד בן ד' כנפות הרי הוא כמחבר חלקיו ומבטל כנפותיו, הא ודאי לא עדיף מקרסים דפשיטא להו להפוסקים דלא מהני כלל. ובאמת ראיתי בא"ר סי' י' אות י"א באמצע הדיון על קרסים שהזכיר חגורה לדמותה להם וז"ל "וכ"כ כנסת הגדולה בשם ס' זכרונות דחגורה וקרסים לא חשיב סתומה" וחולקים על הב"י. ועלינו להבין כוונת הב"י בזה. ועלה דעמי לומר וכן מלאתי בע"ה בארצות החיים בהמאיר לארץ סי' י' ס"ק ל"ח ע"פ גמ' דזכחים (יח:): דאצנט מיגו גיין, ולכן אס בגדי הכהן מרושלים וארוכין יותר מדאי, וחסר בקיום דין מדו כמדתו, יכול להגביהם ולחזקם תחת האצנט, ואס ע"י הבגד לבוש עליו כראוי, הרי הוא כשר, מאחר דאצנט מיגו גיין, וכמאן דחומתן העודף דמי. וה"ה להיפך, אס הבגד כמדתו ונכפל ע"י החגורה ונתקצר, הרי הוא פסול ע"ש. ויש לפרש דכח האצנט הוא לחצר מה שמשני נדדיו, להיות כמאוחזים דרך האצנט, כאילו האצנט חוטי תפירה הוא והבד העודף מסלקים אותו דכאילו נחתך וחסר דמי. וזהו כוונת הב"י דע"י האצנט שלבוש על הבגד נחברו שני חלקי הבגד

וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מהל' כלי המקדש הל' ד' דבגדי כהונה הארוכין יותר מדאי והגזיהן ע"י אבנט ועבד עבודתו כשרה וכו' דאבנט מיגו גיזו פירש"י שחותך היתר, והא' התם דעתיד לחזור ואפ"ה אמרינן מיגו גיזו וכו', ועכשיו נ"ל דלק"מ, שהרי דינו של המ"א מוכח מספ"י י' סע' ג' בקשר קרנות טליתו, ולכן צריך לחלק דבשלמא בגדי כהונה שלא הקפידה התורה על מדת הבגד כמה יהיה ארכו ורחבו רק שיהיה הבגד כמדת הכהן ולכן שפיר אמרינן גיזו ואין ר"ל כאילו נחתך, דהא מסקינן שם כדאימא דמי, רק משולשין פסולין לפי שאינו כמדת הכהן, משא"כ צניצות דהקפידה התורה שיהיו הציצות על כנף ושיהיה לא פחות מאגודל ולא יותר מאגודל, וא"כ אע"פ שנתקצר ע"י הקשירה הרי עמיד לחזור עכ"ל הג"א.

ולשונו מקוטע וקשה לעמוד על כוונתו. ונראה שר"ל כך, דאבנט אינו יכול לפעול שום שינוי בעצם הבגד כלל, ויכול רק לתקן האופן איך שהוא לבוש על האדם. והוא ע"פ הנחה, דבנוגע לבגדי כהונה אין לנו דואגים על אורך הבגד כשלעצמו, דאין לפסול הבגד לכהן מחמת שהוא ארוך מדי עבורו, רק משום שבמציאות הוא לבוש עליו שלא כדין ומשולשל ממנו. ולזה מהני אבנט לתקן לבישת הבגד עליו ולגזוז היתר, אבל לא דהוי פעולתו כמאן דמשנה הבגד כשלעצמו, רק שפעולתו הוא שהבגד נחשב כלבוש עליו כראוי, ומאחר דאין האבנט יכול לנגוע בעצם מצבו של הבגד, צדין הוא שלא נחשוב הכנף הכפוף תחת קשירת הציצות דכמאן דנחתך דמי ודו"ק. ולפ"ו מובן היטב למה לא נתקבלה סברת הב"י שהאבנט מחבר את חלקי הבגד אהדדי, דלעולם אין האבנט פועל שינוי כלל בעצם הבגד, וכל פעולתו אינה אלא להחשיבו כלבוש כראוי על גוף הכהן ותו לא. ולכן פשוט שאינו צדין שיתחברו חלקי הבגד מחמת החגורה. והשיטה דקיס לן לדינא דלא כהב"י מוזנת היטב צ"ה. ובאמת המ"א סי' י' ס"ק י"ג העתיק דברי הב"י בנוגע לחגורה וגם שאר דברי הב"י ומה שהקשה הד"מ עליו, ומסתמית לשונו משמע קצת דקיצל נקודה זו מדלא הביא סתירה לדבריו (והגם שלעיל בס"ק י"ב כתב דהקראים צריכים להיות כפופין אין זה סתירה וכמו שכתבנו שהב"י דיבר אך ורק באבנט ולא בקראים), וע' לבושי שרד שכתב על נקודה זו שהעתיק המ"א מהב"י, דצ"ע צדין זה.

העולה מכל זה, דפשוט ביותר דהרוכסן שבבגד שאנו דנים עליו, בודאי אינו נחשב כמחבר חלקי הבגד אהדדי בכדי לבטל מיניה שם של ד' כנפות וכלעיל אות ד'. ולא עוד אלא דאפילו חגרו באבנט ג"כ לא מחבטלות כנפותיו, דאין אבנט מאחד חלקי הבגד אהדדי, מדהוי חיבור עראי בעלמא, וכדסבירא להו להא"ר בשם הכנסת הגדולה והארצות החיים הובאו לעיל אות ה' ואות ו'.

ג.

האם יש להקל בגד"ר מדהוי כל חד' כנפות מלפניו (ח) ובעת נעיין צ"ה בחידושו של הרמ"א דכאשר הד' כנפות כולן בחלק הבגד שמלפנים הרי הוא פטור מן הציצות דרק בשמים לפניו ושמים לאחריו הוא דחייבה רחמנא חליית ציצית וכדהעסקנו דבריו לעיל אות ג'.

ידוע שכל האחרונים פקפקו טווא אס הדין עם הרמ"א בזה, והגם דלא מנאמי באף אחד מהם שהביאו ראיה לסתור מ"מ כולם פה אחד חוששים שיש בסמיכה על היתר הזה חשש ביטול מצוה דאורייתא. וראש וראשון כ"כ המ"א סי' י' ס"ק י"ג אחרי הביאו דברי הדרכי משה והרמ"א וז"ל "ויען שהלכה זו רופפת ביד הגאונים ולא מצאו טעם נכון [כוונתו דהב"י לא התירו מטעמו של הרמ"א ומצד שני הרמ"א לא הסכים להחיר את הבגד ההוא מטעמיו של הב"י] ירא שמים יעשה קרן אחד עגול כמה שכתב צ"י בשם זקני הקדמונים וכו'" עכ"ל המ"א. וע"ע בפמ"ג בא"א שם שתמה על הד"מ "ולפטור לגמרי אין נראה דדרש הוא (היה) דהמים להם חומה והכריז גבריאל למים שאחריהם הזהירו שעמידים להשליך כנף הציצית לאחוריהן) לא מעיקר הלכה לכן יעשה צ' מימין וצ' משמאל וכו'" עכ"ל.

(ז) וע' צביאור הגר"א שזיין לדברי המ"א, ומבואר דגם הוא מפקפק בדברי הרמ"א וכן פירש הדמשק אליעזר בכוונתו. וכזה ראיתי בכתר ראש להגר"ח וואלאזין זצ"ל שהעיד כן בשם הגר"א וז"ל בצע"י ח' "הזהיר (הגר"א) אותי לעשות כל הבגדים קרן אחת עגולה כדי שלא יתחייב צניצות (מ"א סי' י' סע' י"א) עכ"ל והוא ממש כחששת המ"א דאין לסמוך להקל בזה. ולכאורה צ"ע מדברי הכתר ראש לעיל שם ס"ק ו' וז"ל "שלא ליקח ד' ציצית בשעת ק"ש ולא נזכר זאת בגמ' ולא בשו"ע אדרבה צריך שיהיה שמים

הספק אם כמות הנזר חייב צניעות, ואם דבר המקופל
בלבשתו בתמידות לפחות משיעור נגד המחוייב צניעות
מתחייב צניעות או לא. אבל לפסוק להקל לכתחילה בדבר זה
לא שמענו כלל בין החיים. ובהזכרת כל המפקקים על דברי
הד"מ אין לשכוח שהצית יוסף ודאי לא ס"ל כדברי הד"מ,
וכמבואר ממה שחמה על הצגדים ההם שלבשו צלי להטיל
בהם צניעות. וגם ממה שהשמיט הלבוש דברי הד"מ, הגם
שהיה תלמידו ותמיד הוא מזכיר את דבריו (וכדחתה הא"י
ס), מבואר דגם הוא לא ס"ל כחידוש גדול זה.

ד.

האם יש קולא באשר הבגר עשוי משאר חומרים
שאינם צמר

יא) ובאמת אפילו בצגדים שאינם מצמר ג"כ נראה
מסתמך כל הפוסקים דאין להקל, דהנה איחא
במנחות (לט:) "א"ר נחמן השיראין (מעיל של משי) פטורין
מן הציצית איחיה רבא לרב נחמן השיראין והכלך והסריקין
כולן חייבין צניעות, מדרבנן". ולהלן "ורב נחמן כדחנא דבי
רבי ישמעאל דחנא דבי ר"י הואיל ונאמרו צגדים בחורה
סתם (על כנפי צגדיהם) ופרט לך הכתוב באחד מהן אמר
ופשטים אף כל צמר ופשטים" ע"כ סוגית הגמ'. והרמב"ם
פ"ג מהל' צניעות הל' א' והר"ף בסוגיא והמחבר בשו"ע
סי' ט' סע' א' פסקו כמותו, דכל שאר צגדים לצד מצמר
ופשתן חיוצם אינו אלא מדרבנן. אולם בסוגיא שם מבואר
דרבא דריש מכנף מין הכנף דכל צגדים חייבים צניעות, וכל
מין צגד נפטר צניעות הנעשים ממנו דוקא או מצמר או
מפשתן. ושם בתוס' ד"ה ורב נחמן וכו' כתבו דרש"י ור"ת
פסקו כרבא דהוא בתראה לרב נחמן והלכה כמותו. וכן פסק
הרא"ש הסמ"ג והמרדכי וכן מבואר מחשו' הרשב"א ח"ג
סי' ר"פ וכן פסק הרמ"א סי' ט' סע' א' וסיים "והכי
הלכתא" דכל הצגדים חייבים דבר תורה [אלא דכתב הא"ר
הוצא צמ"צ שם ס"ק ה' דיר"ש יחמיר על עצמו לחוש לדעה
ראשונה ויעשה של צמר כדי שיתחייב צניעות מן התורה
לכו"ע. ובאמת צמעה רב הוצא שהגר"א לבש ט"ק של צמר
גפן וז"ל ס"ק י"ז "וכן לובש הוא מחמת לבגדיו כעין טלית
גדול מצד של צמר גפן" והוצא בספר שונה הלכות סי' ט'
ס"ק א'. וע"ש שהוסיפו להעיד שכן נהג החזו"א ז"ל.
וכנראה לא חששו כלל לדעת הר"ף והרמב"ם, ואולי

לפניו ושתים לאחריו דוקא" עכ"ל, ושם במקורות, "ע'
ילקוט תהלים רמז תשכ"ג כל עצמותי כו' מאחורי ומלפני
הושלכתי ב' כנפות של טלית ומרן הגר"א ז"ל מציא ראייה
ע"ז ממדרש אבכיר ומהירושלמי (ש"ע רבינו סי' י"ז ס"ק
י") עכ"ל. ונראה דודאי מבואר מחז"ל שהציא הדרכי משה
ומחז"ל שהציא הגר"א כאן, שהאופן המעולה של לבישת ד'
ציציות היא שיהא האדם מסובב במצוות ע"י ששתים תלויות
לפניו ושתים לאחריו, ולכן כתב הגהת מיימוני פ"ג מהל'
ציצית הוצא ברמ"א סי' י"ז סע' ג' דאין חובה לחנך הקטן
לציצית עד שידע לעטוף ב' ציציות לפניו כשם שסובר
המרדכי שאין חובה לחנך עד שידע לאחוז הציציות בידו
בשעת ק"ש. אבל שזה מעכב בקיום המצוה והיו גדר בעיקר
חובת המצוה זה עדיין לא מבואר כלל, דהלכה מדרש לא
לפינן. וכן העיר הפמ"ג על הד"מ שא"א להוכיח שכן הוא
עיקר הדין מדברי חז"ל אלו.

י) וז"ל החיי אדם כלל י"א הל' י' "כבר נהגו באשכנז
וספרד, הואיל ואין צגדיהם עשוין שיהיו ב' ציצית
מלפניו וב' מלאחריו, ולכן אין עושין בהם צניעות, ובאמת כל
הטעמים אינם מספיקין לפטורין, ולכן כתבו הפוסקים דירא
שמים יעשה קרן אחת עגולה וכו'" עכ"ל וכן הוא בשו"ע
הגר"א סע' כ"ז ובחסד לאלפים אות ב' ובזן איש חי פרשת
נח אות ט' ובזקף החיים אות כ"ג וכדוהוצאו דבריהם צס'
מאסף לכל המחנות שם ס"ק מ"ג, וכן מלאחי מבואר במור
וקציעה באתרן. ואחרון אחרון כן כתב המ"צ ס"ק ל"ו אחרי
הביאו כל דברי הדרכי משה וז"ל "וכתב המ"א יען שהלכה
זו רופפת בידי הגאונים ולא מצאו טעם נכון, כי גם על
טעם הד"מ יש לפקפק הרבה כמו שכתב הפמ"ג, ע"כ
יר"ש יעשה קרן אחת עגולה כמ"ש הב"י בשם הוקנים וכן
דעת הפמ"ג ושאר אחרונים" עכ"ל. ואוסף דמדברי
החזו"א שזכיר להלן בע"ה שצא לישב למה המעילים כמו
שאנו לובשים לא מתחייבים צניעות הגם שיש להם שתי כנפות
מלמעלה ושתים מלמטה מבואר דגם הוא מחמיר לדינא.

ובמעט שלא נמצא שום דעה בין הפוסקים דס"ל דמותה
להקל בשאילתא דא. ורק בחור צירוף עם שאר
צדדים להקל הוא דהשתמשו בו השואל ומשיב מהדו"ג סי'
קצ"ו ותשו' מהרש"ם ח"ג סי' רע"ב ד"ה ונחזור וכו',
כאשר דנו על שאללען (נעיף) שלובשים סביב הנזר למה
אין מטילים בו צניעות, כזה השתמשו בספרת הד"מ צירוף

מחולשת גופן והציטוט תורה שהיה נגרם מחוס הצמר העדיפו שלא להחמיר בזה].

ומאחר שהדין הוכרע לגמרי מרוב רובן של הראשונים שכל בגד חייב צליצית מן התורה מוכן היטב למה סתמו כל הפוסקים בנוגע לדין של הרמ"א וכתבו דיש להחמיר לעגל כנף הגם שכל הכנפות לפניו, ולא חילקו להקל בבגד העשוי משאר חומרים שאינם צמר ופשתן.

(יב) והגם דיש לבעל דין לומר דאם הבגד עשוי מניילון וכדומה יש לפוטרו מציצית וכשיטת הגאון (שליט"א) [ז"ל] באגרות משה חאו"ח ח"צ סי' א' דחידש לומר שכל בגד העשוי מניילון פטור מציצית. וחיליה ידידה מהא דלכו"ע בגד מעור פטור מציצית וכמבואר להלן במנחות שם (מ:) משום דלא מרבינן מהכנף אלא מיניס שנעשים מחוטין כמו בגדים מצמר ופשתים ולא בגדים מעורות שאינם דומים להם. ופשוט שאף אם עשה מהעור רצועות דקות מחוטין וארגם ועשה בגד הוי בדין בגד עור ופטור מציצית, וראה מהר"ש והרע"ב פכ"ז מכלים מ"א "מוסיף עליו השק שהוא מטמא משום אריג" שכתבו, משא"כ בעור דאם עשה ממנו רצועות דקות וארגו אין בו טומאה, והגם שהרמב"ם מפרש שם שחסרונו של עור הוא משום ששייך לעשות ממנו בגד בלי אריגה, כוונתו דלכן אפילו יעשהו חוטין ויארגנו, מ"מ לאו בגד הוא מדאפשר להשתמש בו כמות שהוא בלי חיטוך ואריגה, וא"כ גם בגדים דמיניס אלו דניילון דהיינו פוליעסטער ורייען וכדומה, שג"כ אין צורך לעשותן חוטין ולארוג בגד מהם, דאפשר לעשות מהן בגד בלא חוטין ואריגה, לכן אף כשעשאו חוטין וארגו לבגד אין להם חשיבות אריג ואין לרבותן מהכנף כמו דלא מרבינן בגד מעור וכו' ע"ש בהתשו' שהאריך עוד יותר בזה.

ובבר ימים רבים הנני נכון מאוד אם הדמיון מוכח בין ניילון לעור. דשם בעור הוא ראוי לגמרי לעשיית בגד כמות שהוא, ואין עדיפות כלל בזה שנחתך לחתיכות ונארג לכמין בגד, ולכן בדין הוא דאפילו אם עשה כן לא חל עליו שם "בד נארג". משא"כ ניילון דעולה פי אלף במעלה כשהוא אריג מכאשר אינו אריג, חדא בחזק, דכידוע יריעה של ניילון בלתי אריג כשיתחיל ליקרע יקרע יותר ויותר בקלות גדולה משא"כ כשנארג ונעשה בד הוא מהחומרים היותר חזקים. שנית, ניילון בלתי ארוג כמעט שאינו ראוי

ללבישה מחמת שאין איור נכנס ויוצא דרך היריעה, ולכן רק למעילים שייך להשתמש בו בצורה זו ולא לבגדי חימום ובגדי כבוד, משא"כ ע"י אריגה עושים ממנו בגדים חשובים. אבל עור חשיבותו ומעלתו הוא כל זמן שלא נחתך ופניו שלמים. שלישית שם בעור מתחילה הוא דבר אחד והוא בד וחטכו ועשה ממנו חתיכות קטנות משא"כ בניילון כשאורגים אותו אז מראשית היצירה עושים מהחומר הלח שמפרידים מנפט סיבים דקים מאוד וטווים אותם לחוטים ומהם אורגים בגדים. נמצא שמעולם לא היה יריעה שהיה אפשר להשתמש בזה כמות שהיא.

(יג) ועיקר הדיון שבספרי זמננו אודות בגדי ניילון הוא מפאת זה שניילון בד מנפט ואפשר דאין שם בגד חל עליו מדהוי כגידולי מים. דהרי הרמב"ם בפ"א מהל' כלים הל' י"א הזכיר חנאי של "הגדלים ביצשה" בחומרים שעל דבר העשוי מהם חל שם בגד, ויש להסתפק אם הכוונה שבדוקא בעינן גדולי ארץ ולפ"ז מעיינות הנפט לאו בכלל, או דילמא בד לאפוקי גידולי ים כדגים, ולפ"ז יש צד גדול שנפט שאינו מים והוא כחומר נחל הנמצא בצטן הארץ אולי בכלל ארץ הוא וגם דבר כזה בכלל הגדלים ביצשה הוא.

וא"א במסגרת תשובה זו לעבור בעין ביקורת על כל מה שכתבו הגאונים מחברי זמננו בנוגע לנקודה זו, אבל העיקר הוא שרוב רובם של הפוסקים ס"ל לבגדי ניילון בגדים גמורים הם ומקבלים טומאה לגבי כתמים וחייבים צליצית כשהם בני ד' כנפות. ואזכיר הפוסקים דמבואר מדבריהם כן. הגאון ר' צבי פסח בשר צבי או"ח סי' ט' פשיטא ליה לבגד מניילון אריג חייב צליצית, וכן פסקו הגאון בעל מנחת יצחק בח"ד סי' קי"ח והגאון בעל חזקת טהרה יו"ד סי' ק"ץ בדרך ישרה ס"ק י"ב וכן דעת הגאון רש"י אוערבאך (שליט"א) [ז"ל] וכמבואר מדבריו שהוצאו בספר שערי טהרה על הל' כתמים סי' ט"ז ענף ו' וסוף ענף י"א ובנוגע לכתמים כ"כ בספר או נדברו ח"ט סי' ג' ובשערי טהרה שם מביא שהגאון ר"צ זילצער (שליט"א) [ז"ל] מביא כן בחוברת מעין התורה בשם החזו"א ואין חוברת זו לפני. ומה שהביא בעל שערי טהרה שם בריש ענף ד' בשם הגאון רי"ש אלישיב (שליט"א) [ז"ל] דאפשר לומר דנפט מים הוא מאחר דהוי נחל כבר הביא בנדק שהחזו"א ביו"ד סי' קכ"ג ס"ק ה' ס"ל בהדיא דודאי נפט לאו מים הוא והטובל בנפט לא עלתה לו טבילה וכן הביא שם משו"ת

אמרי דוד סי' רכ"ב והגאון צעל צפנת פענח בהסכמתו
לספר פסקי תשובה.

ואחרי כל זה, הגם שמי שמיקל בשאלה דידן כאשר הסוודר
עשוי מניילון או טרילין וכדומה אין לנו למחות בידו,
ללאו לכו"ע הוא שבגד מחומרים אלו חייב צניעות, מ"מ
שורת הדין נוטה לחומרא, ומאחר דנוגע למנוה דאורייתא
נלענ"ד דיש לתפור כנפות התחתונות יחד, באופן שיתצטלו
מיניה הכנפות התחתונות שלו. ומאחר דכפי ששמעתי מורי
הוראה שליט"א מחמירים בכחמים הנמנאים בצגדי נשים
העשויים מניילון, הגם דכחמים דרבנן, ק"ו דיש לנקוט כן
במה שנוגע לדאורייתא וחל עליה חובת צניעות.

ה.

מה בין נד"ד והבגדים שבו לנו לובשים שיש להם
כנפות מלמעלה ומלמטה

יד) ואין להקשות על כל דברינו ממה שאין אנו מטילים
צינע בחליפה שלנו שג"כ יש לה לכאורה כשני כנפות
למעלה בחלק הנווארון ושתי כנפות מלמטה, ומה בין
הבגדים שאת זה נחייב צניעות ואת זה נפטור דכבר עמד
החזו"א בטעם פטור בגדים שלנו. וז"ל באו"ת סי' ג' ס"ק
ל"ז ד"ה טלית וכו' וז"ל "טלית שזדה האחת מרובעת וזד
שכנגדה עגולה אם סדק את הטלית סמוך לתחת העגול
מז' דדיו, אם אין הסדק ברוב הטלית (חמוך על רוב רוחב
הבגד) לא מיקרא כנף וכו' והיינו טעמא דבגדים שלנו
פטורים אף שיש להם כנף מימין וכנף משמאל מלמעלה
וכו'" עכ"ל החזו"א. וכוונתו דכאשר ניקח חליפה שלנו
ונפרוס אותה על שולחן נראה שכל החלק העליון של הבגד
הוא כעגול גדול, ונחתכים לתוך העיגול שני סדקים אחד
מימין ואחד משמאל. ומאחר דאין הסדקים אלו כנפות
טבעיות לבגד רק סדקים בעלמא פטור מצניעות, והוא ביאור
נפלא בפטורא דחליפה אבל עדיין לא מיושב למה חלוק
הפתוח לגמרי מלפניו ויש לו כנפות בחלק הנווארון למה
יפטור, דשם אין לומר כסדרת החזו"א.

זו) שגירת, נמצא ישוב לבגדים שלנו בחירוצו של הלבוש על
תמיהת הב"י והד"מ, בדבר הבגדים שלבשו צימיהם
שהיו להם שתי כנפות מלמטה ומלמעלה, ואעפ"כ לא הטילו
בהם צניעות, וז"ל בסי' י' סע' י' "ולי נראה עוד טעם אחר

לפטור אותם המלבושים העליונים שלנו מפני שעושים אותם
למעלה על הכתפים קרום וכפול מאחוריהם שקורין קאלנ"ר,
שודאי אותם אינם נקראים כנפים, לא בסמוך לזואר ולא
בכנפות המשולשלים לאחוריהם, וזה שאותם שסמוך לזואר
נעשו כעגולים ע"י הכפילה ולא נשאר שם כנף, ואע"ג
דלעיל בתחלת הסימן הזה גבי הגביה כנפיה וכפלם ואפילו
תפרם עד שלא נשאר שם כנף אמרינן שלא נפטרה בזה, הא
כתב שם רש"י הטעם מפני שסופו לחזור לתחתו ע"כ,
שהרי דוקא מפני שסופה לחזור לתחתה, והכא ודאי לא
יחזור לתחתה לעולם שהרי דרך הלבישה כך הוא, ואע"פ
שלא תפרה כיון שודאי אין סופו לחזור הוי עדיף מתפרה,
וכיון שכן הוא, גם בכנף הסרום, שהוא סוף הקאלנ"ר, א"צ
לעשות, שכיון שהוא מונח שם כל זמן שהבגד קיים, הוי
כאילו תפרם באמצע הבגד, ואין כאן כנף והרי נשאר כל
המלבוש בשתי כנפים, וזוה יש להחיר ג"כ במלבושים
התחתונים כשעושים הקעלנר"ל נ"ל לדחוק ולישב המנהג"
עכ"ל.

ומבואר מדבריו דס"ל דכל שהוא כמו "קאלנער" שקצה
הבגד ההוא מונח באופן קבוע ומקופל על עיקרו
של הבגד, אין להחשיב קצוותיו כקצוות הבגד, ואם השפה
הטבעית של הבגד כפי שהוא מונח בשעת לבישה אינו
מרוצע, ואין זו כנפות, אין לחייבו צניעות. וכמוכן סברא
נכונה היא מאוד שלא להחשיב מה שמונח בקבע מקופל על
פני הבגד ככנפות הבגד. והגם שבלי אילן גדול לסמוך עליו
לא היינו יכולים לחדש כן מדעת עצמינו, מ"מ כעת דמבואר
כן בדברי הלבוש יש ודאי להחשיבו ככנף גדול להחיר כל
מנצ בזה, ובפרט כאשר יש לצרף אליו חידושו של הרמ"א
שד' כנפות שכולם מזד אחד אינם מחייבים בגד צניעות.
ובקל יש לחלק בין דברי הלבוש וההיא דסי' י' סע' ו'
ואכמ"ל.

ויש לדעת שסדרת הלבוש אחרת היא מסדרת החזו"א.
שהחזו"א צעם היה מחייב קאלנער שכנפותיו כנפות
אמיתיות, רק דס"ל דיש להסתכל על כלליות הילוך הבגד
כשהוא קפול ומונח על השולחן והקלנר ג"כ פרום, ומאחר
דאז כל היקף חלק העליון של הבגד מעוגל (כאשר הראיתי
לכמה אנשים שתמחו על דברי החזו"א אלו) ורק שנחתך
לתוך העיגול כמו סדק, אבל אין כלליות הבגד בא לידי "קצה
וכנף" במקומות הללו, באופן כזה לאו כנף הוא. אבל כאשר

הקאלנער מרובע ממש והוא בולט מגבהו של הבגד, לדעת החזו"א לא מצאנו עדיין צד גדול לפוטרו. ובאמת בכותנות שנפתחות לגמרי בפי שמצוי לרוב בדורנו ולמטה יש להן שתי קצוות, ולמעלה הקאלנער מרובע באופן ברור לא נשאר לדעת החזו"א אלא לצד מטעם דברי הרמ"א (דכולם לפניו) וגם שהוא קאטאן (כותנה) או טרלין ולדעת הרמב"ם והרי"ף חייבו רק דרבנן, ובכל זה עדיין נשאר חשש גדול של ביטול מנות צינית. אבל עם אורו הגדול של דברי הלבוש שקאלנער אינו נחשב כלל ככנף הבגד, נוסף בע"ה עוד צירוף גדול לכל קאלנער שיהא, אם רק שדרכו להיות מקופל ומונח ע"פ שאר הבגד או אפילו על פני חלק התחתון של הקאלנער גופא, ואינו מונח עליו באופן שבמקום הקיפול נתהוה כנף חדש בעצמו. אולם גם באופן זה יש לצד לצד לזרף שיטת הנמוקי יוסף ע' ט"ז סי' י' ס"ק ו' ומ"ב שם ס"ק ט"ז.

(שו) ונראה דיש עוד דרך שלישית להבין את סיבת הפטור של קאלנער והוא בהדרכי משה, רק שדבריו קצרים וקשה טובא לדעת באופן ברור שזוהי האמת בכוונתו, דו"ל בסי' י' ס"ק ו' "ובאותן מלבושים שלנו שיש להם ב' קרנות לצד מטה ולצד מעלה אין לו קרנות אלא מחובר עליהן חמיכת בגד ומונח לו על כתיפו מאחוריו וקורין לו קאלנער בלשון אשכנז, וזה פשוט שהוא פטור (ואין צורך לבא להחירו מטעם שכל הכנפות לפניו) דהרי לצד מעלה אין לו כנפות רק כנפות הקולני"ר המונחים לו קצת מאחוריו ואין זה קרנות הואיל הב' קרנות שמאחוריו מכוונים כנגד הכנפות שלפניו וכו'" עכ"ל. ואחרי עיון רב בדבריו ובדברי הגר"ז שם ס"ק כ"ג נלענ"ד דמה שהזכיר שהקאלנער מונח מאחוריו הוא רק מציאות הדברים והזכיר את תיאור הבגד כדי שיבינו על מה מדובר, אבל עכ"פ היתר היה שייך אפילו אילו הקאלנער מונח לפניו (וכן הבין החזו"א שם שכתב דאולי כוונת הד"מ לדבריו - והחזו"א ציאר לן למה יש להחיר קאלנער שבבגדים שלנו שאכלס הקאלנער לפניו. אבל קשה לענ"ד לפרש בכוונת הד"מ שר"ל בדברי החזו"א. וכן ראיתי בגר"ז דמיניה מבואר דודאי לא כיון לדברי החזו"א). וראינו לומר שאם בגד הוא יריעה שלימה עגולה או מרובעת ובאחד מצדיו מוסיפים חוץ גדולה של צד שהוא כיוצא דופן מעיקר הבגד אז אין להחשיב את כנפות ההוספה ההיא כמשמעות להיות כנפות הבגד יחד עם שתי הכנפות

התחתונות שהן כנפות עיקר יריעת הבגד. והגם דלא בעינן שהד' כנפות יהיו מכוונות ממש בד' קצוות, וכמבואר בדרכי משה עצמו שם ס"ק א', שכתב דאם הבגד בן ג' כנפות וחתך אחת מהכנפות באלכסון במרחק של ג' אלכטות בין שתי קצוות האלכסון, אז הבגד חייב צינית מדהוי בעל ד' כנפות והוצא לדינא צריש סי' י' בה"ל ד"ה יש לה וכו', ומבואר דלא בעינן "מצב של מכוונות". וכה"ג מבואר מהפמ"ג הוצא במ"ב שם ס"ק ג' ואכמ"ל, מ"מ צנ"ד שהכנפות חלוקות בטבעם מכנפות עיקר היריעה באופן זה אינן בכלל כנפות. וכן מבואר בגר"ז וז"ל שם "ולכן אין נקראים כנפות כלל מפני שאינן קצה הבגד והרי זה דומה להחופר צ' כנפות באמצע הבגד שצודאי אינו צריך להטיל שם צינית מפני שאין זה כנף האמור בחורה" עכ"ל.

אולם אין דברינו מוכרחים, דאולי כוונתו דאין לזרף את שני הכנפות שהן בחלק הקדמי למטה עם שני הכנפות שהם בחלק האחורי מלמעלה, ואפילו אין קאלנער לבגד כלל והוא רק פתוח ברובו מלפניו מלמטה עד רוב גבהו, וכן פתוח מאחוריו מלמעלה עד למטה מרוב אורך הבגד, גם בזה לא יהא צירוף, ולא היה מתחייב צינית. אלא דלפ"ז המשל של הגר"ז אין לו לכאורה שום מקום. ואם הוא צירוף של שתי הנקודות גם יחד, דהיינו דהוי קאלנער וגם דאינו מכיוון לא אצין מה הצירוף בין שני חצאי הפסולים האלו, ולכן כל זה דחוק ורחוק. ובכלל לא יתכן שעל צירוף כזה יכתוב הד"מ "פשוט שהוא פטור", ובהכרח שיש בדבריו סברא פשוטה וברורה. ויותר נראה כהצד הראשון הגם שלשנו דחוק. וע"פ דרכינו מובן מה שכתב החזו"א שהד"מ כיוון לדבריו שהרי לכאורה א"א לכוון את דברי החזו"א ממש לתוך דברי הד"מ. אולם לפי דרכינו יוצא שהחסרון לפי הד"מ צהא דאין להחשיב קאלינער ככנפות הוא חד טעמא וחד גדר עם דברי החזו"א דס"ל דאין הקאלנער כנפות עיקר הבגד, רק שהחזו"א ס"ל כן רק באופן שצורת הבגד מעוגל ובו יש סדק שגורם שנעשה קאלנער אבל הוספת חמיכת צד יש לה שם "כנפות", ולדעת הד"מ אין להתחשב עם קאלנער כלל וכלל.

(י) ומשמעות הפוסקים היא שיש לסמוך על סברת ד"מ זו, הגם שלא הוצא ראיה מפורשת לדבר זה (רק שיש ללמוד כן מסוף דברי הב"י) מאחר שהיא סברא גדולה וכמבואר לכל מעיין. וע' במ"א סי' י' ס"ק י"ג שהעמיק

כה"ג נוכל להקל בצירוף דברי הרמ"א דחידוש לן שד' כנפות שכולם מנד אחד אינן מחייבים בגד צלילית.

ו.

מה שאפשר לצדד מפאת שיעורי הבגדים ושיעורי מקום הצואר בבגדים שאנו דנים עליהם

(יב) ובעת עלינו לדון בעוד שתי נקודות הנוגעות לשיעורי הבגד. כידוע חולקים גדולי האחרונים בשיעור הבגד בכדי להתחייב צלילית, ושיעור הקטן ביותר הוא השיעור הנזכר במ"ב שהוא ג' ריבועי אמה על ג' ריבועי אמה (וכן יעשה לפניו ולאחריו) וכפי שפסק המ"ב סי' ט"ז ס"ק ד'. ולדעת החזו"א סי' ג' ס"ק ל"א ד"ה ונראה דהעיקר וכו' העיקר לדינא הוא שיהא הבגד אמה על אמה מרובע שזה השיעור של רוב גבהו וכל הקיפו של בן ט' (דהיינו בן ח' ויום אחד ע"ש ד"ה נראה דגם וכו'), ורק משום יראת הוראה יש לנו לעשות לכתחילה בגד שהוא אמה על אמה בין לפניו בין לאחריו. [ודעת הפרי האדמה דהוא רק ג' ריבועי אמה באורך וחצי אמה רוחב וכבר תמה ע"ז החזו"א מאוד]. רק דס"ל דאם רחבו אמה יש להקל באורך ג' ריבועי אמה מאחר דע"ז שיעור כלליות הבגד יהא כאמה על אמה וחצי והוא באורך רוב אורך הגוף של קטן בן ט' שלמים ורוב הקיפו. ומבואר מכל זה דהעיקר לחובת צלילית היא כשיעור אמה על אמה ולשיטת החזו"א היא 58 ס"מ על 58 ס"מ [ולשיעורי הגר"ח נאה הוא עוד פחות והיו 48 ס"מ על 48 ס"מ] וע' בספר היקר צירורי הלכה בס' זו ששטח עצמו לארכו ולרחבו של ענין זה ואשרי שככה לו.

והנה הבגד שאנו דנים עליו מדדתי בגדו של בחור בן י"ח שנה שגובהו הוא הרבה פחות מגובה רגיל של אדם במלא קומתו, ומדותיו של הבגד היו, שאורך הבגד דרך היקף הגוף היו 100 ס"מ וגובהו מנקודה התחמונה עד לזווארו היה 70 ס"מ ומוצן מאליו דמאחר דהוי הרבה יותר מאמה על אמה לכל הדעות, אין מה להסתפק שיש צו שיעור חובת צלילית. ומדדתי ג"כ בגד של ילד בן י"ג (שגובהו 158 ס"מ) ומנאמיו 90 ס"מ צהיקף הגוף, וגובה של 53 ס"מ, וזהו אין אמה על אמה לשיעורי החזו"א, וכיון שגובהו של הילד היה 158 ס"מ לא היה הבגד כדי שיעור ראשו ורוב האורך של ילד זה, וק"ו לדעת הארה"ח דס"ל דבעינן

כל דברי הד"מ דהיינו הרישא צענין החידוש דד' כנפות שכולם לפניו אינם מחייבים בגד צלילית וגם הסיפא שהזכרנו באות שלפני זה, ואחרי כל זה כתב דמאחר דהלכה רופפת היא יש להחמיר וכדהחמירו הזקנים שהזכיר הב"י. ומבואר בהדיא ממה שסמך לדבריו ההיא דזקנים שבב"י, שהעיקר הוא דאין לסמוך על הרישא של הד"מ בנוגע "לשמים לפניו ושמים לאחריו" אבל להסיפא, אין ההיא דזקנים שייך כלל, ומעולם לא כתב המ"א דגם ע"ז אין לסמוך. ופשוט דזהו גם כוונת המ"ב בס' י' ס"ק ל"ו והוא ברור. וכן מנאמיו שפירש בן בספר בית צרוך שעל המ"א כלל י"א אות ע"ב בריש ההערה שלמטה שם, ולא אדע למה כתב ספר שונה הלכות סי' י' ס"ק ל"ב בזה"ל "מלבושים שלנו שקורין ראקל וכן כה"ג אע"פ שרובו פחות יש פוטרים אותן משום שאין שני כנפות שלפניהם מכוונים כנגד שנים של אחריהם של הקאלנער ויען שהלכה זו רופפת ויש לפקפק ע"ז לכן ירא שמים יעשה קרן אחת עגולה" עכ"ל ופלא להסמך דברי המ"א על הסיפא של הד"מ כאשר מבואר מלשונו שצא להחמיר רק ברישא.

(יד) נמצא ע"פ מה דאיתכזרר שיש לכאורה שלוש שיטות בדבר, (א) לדעת הדרכי משה אין להתחשב עם קאלנער היוצא ועולה מעיקר צורת הבגד כלל, בין אם צורת הבגד מעוגל ובין אם לא, וגם אין חילוק בין אם הקאלנער מונח כפול על בגדו לבין עומד במצב מעומד. (ב) דעת הלבוש להחיר קלנער שמונח כפול על הבגד ואפילו אם אין כלליות הבגד עגול. (ג) דעת החזו"א דכאשר כלליות הבגד מעוגל וזה חתוך סדקים ונעשה קאלנער אין להחשיב כנפותיהם כנפות.

ולפ"ז נלענ"ד דבהבגד שאנו דנים עליו, הגם שקשה מאוד להקל כל שאין לו צווארון כלל מדהוי מרובע ממש דד' כנפות ישרות ותמימות, מ"מ כאשר יש לבגד צווארון ודרך לבישמו הוא להיות כפול על בגד או בשעת הקור שאדם סוגרו דאז הוא מקופל על עצמו דהיינו החלק העליון על החלק התחתון, בכל כה"ג יש לצדד להקל. דהגם דלא נוכל לצווארון כזה להשתמש עם סברת החזו"א דאין שם מצב של בגד מעוגל כלל, מ"מ כיון שהקאלנער מופקע משם כנף לגמרי לדעת הד"מ (וכפי שהבנתי בדבריו) ובאופן שיושב מקופל על הבגד הוא ודאי מופקע לדעת הלבוש, בכל

ראשו ורוב גופו (ולא סגי צרובו של הראש והגוף גם יחד ע' חזו"א שם ד"ה ועיקר וכו' שחולק עליו) בודאי חסר בשיעור הבגד. ולכן בבגד הזה שיש פקפוק אם יש בו כשיעור בגד שגדול יוצא בו בערתי לשוק, דאין צרחו אלא כג' רביעי אמה ואין צארכו שתי אמות (שיטתו בדיקפוליו שיעור אמה וחצי מקופל, ויהא הבגד בן אמה על אמה וחצי - דאין לו האורך בכדי לאפשר לקפלו ושיאחר אעפ"כ אורך אמה) בזה נלעג"ד דהמקיל וסומך על דברי הרמ"א דכאשר כל הכנפות לפניו אין חובת ציית לא הפסיד, ובפרט אם יתוסף לזה שאין הבגד עשוי מנמר אלא מחומרים אחרים דלדעת הר"י והרמב"ם אין חיובם אלא דרבנן.

(ב) ועוד אזכיר דאין לטעות ולגדל לקולא בנד"ד באופן שאין שם צווארון, ע"י הצאת נד חדש והוא דמידת הנד העליון של הבגד דהיינו ההיקף סביב הצוואר של האדם אינו תמיד כשיעור אמה, ולפעמים יכול להיות שההיקף אינו אלא 48 ס"מ וחזו לא, וא"כ נאמר דע"י אין להחשיבו כ"בגד דיש לו בודאי שיעור חובת ציית", דלדון כן לא נכון כלל, דכל שהבגד עצמו יש לו אמה על אמה, הגם שאינו מרובה בצדדים ישרים שמכנף לכנף יש אורך אמה, מ"מ לכו"ע חייב ציית. דכבר הזכרנו לעיל אות ט"ז דבגד בעל ג' כנפות שחתך אחת מכנפותיו באלכסון ועשהו ע"י בעל ד' כנפות (ע"י שיש רוחב של לכה"פ ג' אלצעות בין שתי קצוות האלכסון) הרי הוא נחשב בגד בעל ד' כנפות וחייב ציית, וכמבואר בד"מ והוצא בזה"ל ריש סי' י'. ומבואר דהגם דאחד מרוחותיו דהיינו בין כנף לכנף אין בו "שיעור בגד" כלל, מ"מ מאחר דבכלליות הבגד יש שיעור בגד, וכאן הוא מקום אחד מכנפותיו כל כה"ג ודאי חייב ציית. ולכן כמו"כ בנד"ד אפילו אם אין צד העליון שיעור אמה, מ"מ ודאי מאחר דהבגד בעל שיעור חובת ציית הוא (אם נחשוש שיש חובת ציית הגם שכל הכנפות הם מנד אחד) ודאי בגד זה חייב ציית.

(בא) ולסיימא דמילתא אזכיר דיש שתי ערות יעילות שאפשר לעשות לחיקון בגד דידן. או שיחפור את הקצוות התחתונות של הבגד יחד באופן שיאחר דבוק מלמטה לעולם ויתבטל ע"י שם כנף התחתון מיניה. או ענה אחרת, שיכול לחתוך ולעגל אחת מהקצוות התחתונות, ויעשה כן ע"י מדידת שיעור שצעה וחצי ס"מ מהפינה לשתי הרוחות ולחתוך שיעור זה בצורה עגולה וכפי שפסק כן

המור וקציעה הוצא צבית צרוך כלל י"א ס"ק ע"ה, וע' בזה"ל סי' י' ד"ה ולא יהיו וכו' שנתפסק באופן החיתוך המפקיע מידי כנף. וסדרת המו"ק היא שיש לעגל שיעור כנף שהיא משך ג' אלצעות התחתונות של הבגד, ומודדים מהפינה לנד ימין או לנד שמאל כשיעור הזה ומהפינה למעלה כשיעור הזה. ומאחר דלדעת החזו"א שיעור אלצע הוא שתיים וחצי ס"מ, שלש אלצעות הוי שבע וחצי ס"מ ומודדים מהפינה השיעור הזה ומעגלים אותו. ולאילו שנוקטים שיעורו של ר' אברהם חיים נאה ז"ל דאלצע הוא שני ס"מ מודדים מפינת הבגד שם ס"מ ומעגלים אותו.

ודע דלא מהני לקפל הכנף ולחפורו בעיגול בלי שיחתוך קצה הבגד מיניה דע' בסי' י' סע' ג' "כפל קרנות טליתו וקשרם או תפרם ודומה כאלו קיצען ואין לו כנפות אעפ"כ לא נפטרה". והוא מגמ' מפורשת במנחות (לז:) אמר רב משרשיא האי מאן דצייריה לגלימיה לא עבד ולא כלום מאי טעמא דכמאן דצייריה דמי". והטעם ע' במ"ב שם ס"ק ח' "דאי לא מיבעי ליה הכנפים לפסוק ולישדייה, אלא ודאי סופו להמיר את התפירה הלכך נחשב כאילו כבר המיר התפירות וחייבת ציית" עכ"ל. ולכן אם אין צרכו לחפור הקצוות התחתונות יחד הענה היחידה הידועה לי היא לחתוך אחד מהקצוות בעגול. ודו"ק בע"ה.

(בב) אחרי כותבי כל הנ"ל שוב נ"ל ענה עוד יותר נכונה שחתקבל לענ"ד על לב רוב בני האדם, וענה זו היא בלי לחפור כנפי הבגד מלמטה זה לזה - דבר שיכול לגרום קושי בשעת לבישת הבגד. הענה היא להקנות את הבגד לאדם אחר שיהא שלו ושוב לשאול את הבגד ממנו. ואז גם אם הבגד חייב ציית הוא רק מדרבנן מדהוי בגד שאול, ובנוגע לחיוב דרבנן ודאי דנוכל לסמוך בשופי על דעת הרמ"א שכל שהכנפות מנד אחד אין הבגד חייב ציית. והגם שודאי חייב הוא לאחר ל' ציית מדרבנן מ"מ חיוב דאורייתא לא הוי ע' או"ח סי' י"ד סע' ג' "השואל מחבירו טלית שאינה מצויינת פטור מלהטיל בה ציית כל ל' יום דכתיב כסותך ולא של אחרים אבל אחר ל' חייב מדרבנן מפני שנראים כשלו" עכ"ל.

והגם שבנד"ד שאין צדעת המקבל מתנה לבקשו בחזרה והוי כמשכון של עכו"ם שדעתו לשקועי ביד ישראל דחייב בטבילת כלים, וכן בנד"ד ציית וכדאיתא בט"ז יו"ד סי'

ק"כ ס"ק י"ח, מ"מ זה גופא אינו כמכר דאורייתא והחובה שחל עליו הוי רק מדרבנן וכדאיתא במ"א ס' תמ"א ס"ק ו'. וע' דרכי תשובה ס' ק"כ ס"ק ע"א בשם ס' מקור מים חיים שג"כ העלה דהוי חיוב דרבנן וע' בס' טבילת כלים פרק ג' הע' ל"ה (תנינא) בסופו שהביא גם משו"ת עמודי אש בקונטרס או"ה ס' י"ג דכתב דחיוב טבילה, או בנד"ד בציצית, במשכון הוא משום דמיחוי כשלו בלבד וכמש"כ המ"א הנ"ל ולא דחל עליו חיוב מן התורה.

ולבן לענ"ד זהו העצה המוצהרת ביותר ליעץ לאלו שיש להם בגד כזה להקנותו לאחד מחבריהם ולשאלו אותו ממנו באופן שחיוכם בהטלת ציית בגד מדרבנן היא ולא מדאורייתא, ואז נוכל בשופי לסמוך על הסברות הנוכחות ובעיקר על דברי הרמ"א דכאשר כל הכנפות לפניו אין הבגד חייב בציצית. ע"כ.

ז.

סיכום הדברים בנד"ד באופן שיש לסוודר צווארון

העולה מבלי הנ"ל דבגד זה שנשאלנו עליו שיש לו ד' כנפות ישרות ותמימות לפניו שחיס למעלה ושחיס למעלה, יש לעשות כדלהלן:-

- יש לחקנו באופן שימצטל מיניה הכנפות התחתונות והוא ע"י שיחפור הקצוות יחד ע"י כמה תפירות וילבשו דרך הראש. דאין שום מעלה במה שכל היום הבגד לבוש עם רוכסן הסוגר ומאחד את הכנפות, (אומיות ד' - ז')

- ולא ייחא להו כלל להפוסקים דנסמוך להקל על השיטה דכאשר כל הכנפות הן מנד אחד כבנד"ד שכולן לפניו דפטור מציצית, (אומיות ח' - י')

- ואפילו בגדים שאינם מנמר דהיינו מכונתה (קוטון) וכדומה אין להקל מאחר דהוכרע לדינא דכל בגדים חייבים בציצית מן התורה, (אומ י"א)

- ואם הבגד עשוי מניילון או טרלין המיקל ואינו מופר יש לו על מה לסמוך אבל הרבה יותר נכון לחוש לרוב רובם של הפוסקים דס"ל דבגדים העשויים מחומרים אלו חייבים בציצית, (אומיות י"ב וי"ג)

- ואם הבגד שאנו דנים עליו הוא בעל צווארון יש כבר הרבה לנדד לקולא מאחר דלדעת הלבוש צווארון שדרכו להיות מונח על פני הבגד אינו מוסיף שחי כנפות לבגד. ולדעת הד"מ כל צווארון ואפילו עומד זקוף כנראה אינו מוסיף כנפות, (אומיות י"ד - י"ח)

- ואם הבגד אין לו שיעור אמה על אמה דהיינו 58 ס"מ על 58 ס"מ יש ג"כ לנדד לקולא בצירוף דברי הד"מ דכל שהכנפות כולן מנד אחד אין זה בגד המחוייב בציצית, (אומ י"ט)

- אולם כשאין צווארון ויש לו אמה על אמה אין לנדד להקל מנד מה שצד העליון של הבגד ארכו פחות מאמה באורך, דאין שום צורך שרוחות הבגד יהיו באורך אמה, (אומ כ')

- העצות לחקן את הבגד כאשר אין סניפים גדולים להקל הן שחיס. או שיחפור יחד הקצוות התחתונות וישארו כך לעולם וע"י ימצטלו מיניה שחי כנפותיו התחתונות או שלא יחפרם רק יעגל אחת מהכנפות ע"י שמעגל שצעה וחצי ס"מ מהנקודה הסופית של הכנף. אבל לא מהני לקפל את סוף הכנף ולחפורו בעיגול במקום לחתכו, (אומ כ"א)

- ועוד עצה נכונה להקנות הבגד לאדם אחר ולשאלו ממנו, דאז חיובו הוי לכל היותר מדרבנן וכדין בגד שאל. ומאחר דחייב רק מדרבנן בודאי נוכל בשופי לסמוך על זה שכל הכנפות הם מנד אחד, (אומ כ"ב) ע"כ.

פסח אליהו פאלק

אור ליום ו' עש"ק פרשת חיי שרה תשמ"א לפ"ק
פה גייטסהעד יל"ו